

واکاوی عوامل آسیب‌زا بر شکل‌گیری افراط‌گرایی در مدیریت بدن از نگاه آموزه‌های وحیانی و روایی

زهرا حاج کاظمی^۱

مهدی اسمعیلی صدرآبادی^۲

چکیده

توجه و نظارت بر بدن و جسم از دیرباز مورد توجه دین و علم بوده است؛ در این باره آیات زیادی در قرآن کریم نازل شده و روایات پرشماری از امامان معصوم (ع) صادر شده و علما و دانشمندان نیز آثار زیادی خلق نموده‌اند. هرچند توجه به جسم و بدن مورد اتفاق دین و علم بوده و انسانی به تعالی می‌رسد که دارای تنی سالم باشد، اما امروزه یک نوع نگاه افراطی به بدن و جسم یا به تعبیر علمی افراط در مدیریت بدن در غالب مردم ایجاد شده است. محیط اجتماعی، فضای مجازی و رسانه‌های ارتباط جمعی فرد را وادار می‌سازد که شخصیت خویش را متناسب با توقع و القانات دیگران بازسازی نماید و شکل ظاهری خویش را در اندام، چهره، نوع آرایش و پوشش مورد نظر آنها نزدیک تر کند. روش پژوهش در این تحقیق با رویکرد توصیفی-تحلیلی است در ادامه تلاش کردیم تا به این پرسش مهم پاسخ دهیم که از دیدگاه قرآن و روایات علل آسیب‌زا در مدیریت بدن، چه مؤلفه‌ها و موضوعاتی را در بر می‌گیرد؟ در ادامه به بیان راهکار درمانی آن در محتوا اشاره کردیم. عوامل و زمینه‌های متعددی اعم از خانوادگی، اجتماعی، روانی و ... در این فرآیند نقش دارند. هرچند که تاثیر هر کدام از آنان باهم فرق دارد. نتایج تحقیق نشان داد از میان عوامل مطرح، عوامل اجتماعی و روانی بیش از دیگر عوامل مؤثر در این فرآیند

^۱ کارشناسی ارشد علوم و معارف قرآن، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، گروه علوم قرآنی،

ایران، قم kazemizahra139@yahoo.com

^۲ استادیار علوم قرآن و حدیث، دانشگاه حضرت زرجس Esmaeili.sadr@gmail.com

رفسنجان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه علوم قرآن و حدیث، ایران، رفسنجان

نقش داشته است. لذا اگر شناخت صحیح در مدیریت بدن به درستی صورت نگیرد علل و آسیب هایی را در بر خواهد داشت. از این رو شایسته است که علل آسیب‌زا را شناخت، تا اصول فکری و بینش انسان بر اساس ساختار صحیحی استوار گردد.

کلید واژگان:

شکل‌گیری افراط‌گرایی، عوامل آسیب‌زا، مدیریت بدن، قرآن کریم، روایات

طرح مساله:

عوامل آسیب‌زا در مدیریت بدن از موضوعات مهمی است که امروزه بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفته است. متأسفانه آنچه که امروزه در جامعه مشاهده می‌کنیم، رفتار و پوشش نامتعارف بعضی از جوانان در جامعه که ناشی از تهاجم فرهنگی غرب علیه آنان می‌باشد و مستقیماً عفت آنان را هدف قرار داده است. همین مساله سبب بروز مشکلات زیادی در درون خانواده‌ها و جامعه شده است. از نگاه اسلام و تعالیم ارزنده قرآنی و روایی چون سخن پیامبر اکرم (ص) که فرمودند: «العقل السليم في الجسم السليم»؛ (عقل سالم در بدن سالم است)، این مطلب حاکی از این مساله است که فکر و ذهن انسان باید از هرگونه افکار نادرست به دور باشد؛ چرا که افکار نادرست نه تنها بر ذهن فرد آسیب وارد می‌کند بلکه سبب سستی در جسم و روح او شده و در ادامه آسیب‌هایی را بر پیکره جامعه وارد می‌کند. امروزه مشاهده می‌کنیم که علل آسیب‌زایی چون محیط خانواده، علل روانی و محیط اجتماعی سبب شده است که تمایل مردم در انتخاب لباس‌های چسبان، تنگ کوتاه نازک، بی‌دکمه در بین دختران و پسران بسیار دیده می‌شود، به گونه‌ای که حتی افراد برای آن که بتوانند این نوع لباس‌ها را بپوشند و یا در بین خانواده، همسالان و اجتماع خود از منزلت بسیاری برخوردار شوند به انواع جراحی‌های زیبایی مانند بینی و جراحی لیپوساکشن^۱ جراحی مربوط به حذف چربی‌های بدن و رفع چاقی‌های موضعی روی می‌آورند. همچنین تمایل افراد به داشتن اندامی لاغر که از آن تحت عنوان مانکنیسم یاد می‌شود سبب شده که افراد به این نوع جراحی‌ها روی آورند بدون آن که به عوارض و آسیب‌های آن توجهی داشته باشند. لذا و از این رهگذر این تحقیق بدین پرسش‌ها پاسخ می‌گوید: ۱- مقصود از مدیریت بدن چیست؟ ۲- آسیب‌های افراط‌گرایی افراد در مدیریت بدن در قالب چه موضوعاتی قابل بررسی است؟ بررسی صورت گرفته در این باره نشان داد آراستگی و زیبایی، پوشیدن لباسهای تمیز مورد تاکید اسلام، آیات قرآن کریم و روایات

معصومان(ع) بوده است، اما متأسفانه تبلیغات رسانه‌های غربی و شبکه‌های مجازی این رسانه‌ها سبب شده که از این مساله سوء استفاده کرده و برای رسیدن به اهداف خود و با تبلیغ آرایش‌ها و لباس‌های نامناسب از فلان بازیگر و هنرپیشه، بتوانند از این طریق جوانان هرکشوری که سرمایه‌های آن کشور به حساب می‌آیند را به اندیشه‌ها و رفتارهای خلاف عفت و منافی دعوت کنند از این حیث پژوهش حاضر می‌تواند تاثیر بسزایی در آگاهی بخشیدن از عوامل و عواقب و آسیب‌هایی که در این زمینه ممکن است برای افراد یک جامعه به ویژه نسل جوان آن به وجود آید راهگشا باشد.

پیشینه پژوهش:

از عواملی که بیش از گذشته ذهن بسیاری از افراد جامعه را به خود مشغول کرده توجه بیش از حد افراد به آراستگی و زیبایی، داشتن اندام متناسب است. نگاه افراطی به این مساله به عنوان امری نابهنجار و نامطلوب شناخته شده اما متأسفانه امروزه توجه به این مساله روز به روز در حال گسترش است به طوری که خطرات ناشی از آن به شکلهای مختلف به وضوح دیده می‌شود. از این رو مقالات مشابهی نوشته شده که هرکدام سعی دارند از زاویه‌ای به این مسئله توجه کنند. مقاله‌ای با عنوان «مدیریت بدن و رابطه آن با پذیرش اجتماعی بدن (مورد پژوهی زنان شهر شیراز)»، توسط ابوالقاسم فاتحی و ابراهیم اخلاصی، در پاییز سال ۱۳۸۷ در فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان به چاپ رسید. در این مقاله نگارندگان ابتدا به بررسی نظرات برخی از جامعه‌شناسان چون گیدنز پرداختند سپس در ادامه با استفاده از آمارهای توصیفی و استنباطی نشان دادند که زنان شهر شیراز توجه بسیاری به مدیریت بدن در همه‌ی وجوه اعم از آرایشی و مراقبت دارند. مقاله‌ای دیگر با عنوان «عوامل اجتماعی و روان‌شناختی مؤثر بر میزان مصرف مواد آرایشی توسط دانشجویان دختر» که توسط محمد بابامیری و دیگران در فصلنامه پوست و زیبایی در زمستان سال ۱۳۹۰ شماره ۴ به چاپ رسیده اشاره کرد. نگارندگان در این مقاله؛ ابتدا به بررسی معنای مدیریت بدن از نگاه اندیشمندان پرداختند؛ سپس سعی کردند به مهمترین عوامل اجتماعی و روان‌شناختی دانشجویان دختر و تمایل افراطی آنان در زمینه استفاده از مواد آرایشی را مورد واکاوی قرار دهند. در پایان به این نتیجه رسیدند که هرچه توجه افراد و استفاده آنان از رویه‌های مدیریت بدن بیشتر باشد به همان اندازه میزان مصرف آنان به این مواد آرایشی زیاده‌تر می‌شود. سپس در ادامه بیان نمودند که چهره یکی از تاثیرگذارترین قسمت‌های بدن در ارتباطات با دیگران است. بنابراین دختران تلاش می‌کنند تا با مدیریت ظاهر خود، بیشترین تاثیر گذاری را بر دیگران داشته باشند تا از این طریق بتوانند به حداکثر پذیرش اجتماعی دست نمایند. با وجود نگاه‌های محققان اما نکته قابل توجه این است که در این

مقالات به موضوع عوامل آسیب زا در مدیریت بدن به طور جداگانه پرداخته نشده بلکه به طور مختصر اشاره شده است. از این رو جدید بودن این پژوهش تا آن جاست که ما سعی کردیم به صورت درون دینی، با تکیه بر آیات قرآن کریم، روایات معصومان (ع) و گاه از نگاه روانشناسی و تربیتی به بررسی این علل مطرح شده بپردازیم. همچنین سعی کردیم راهکارهایی را هم در لابه لای این عوامل مطرح کنیم. این اثر می تواند در پژوهشکده های مرتبط به خانواده و پژوهشکده های مرتبط به سبک زندگی و... مورد استفاده عموم قرار گیرد.

۱- مفهوم شناسی واژگان:

۱-۱- دین:

کلمه دین، از قدمت بسیاری برخوردار است به گونه ای که شکل گیری آن را می توان منوط به قرن دوم هجری دانست. در این قرن مجادلات و مباحث تندی در تعریف این واژه به وجود آمد و همین عامل سبب شد که برای این واژه تعاریف بسیاری پدید آید. «دین» در اصل واژه ای عربی و در لغت به معنای، اطاعت، رأی، حکم، اطلاعات و جزا آمده است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۱: ۶۹۹ و ابن منظور، ۱۴۱۴: ۳۰ و فراهیدی، ۱۴۱۴: ۶۱۱). این واژه هم ردیف واژه «دین» قرار گرفته است. در مورد کاربرد اصطلاحی؛ اندیشمندان هنوز نتوانسته اند به یک دیدگاهی موافق دست یابند برخی معتقدند دین به معنای مجموعه ای از عقاید و اخلاق و قوانین و مقررات اجرائی است که خداوند سبحان آن را برای هدایت بشر فرستاده تا انسان در پرتو یک حالت مراقبت، تذکر و توجه دقیق به بعضی از عوامل مؤثر که بشر عنوان قدرت قاهره را به آن ها اطلاق می کند این ها را به صورت ارواح، شیاطین، خدایان، قوانین به طور مثالی، کمال مطلوب و غیر مجسم بیان می کند. (گوستاو، ۱۳۵۴: ۸). همچنین به معنای مجموعه عقاید، اخلاق و قوانین و مقرراتی است که برای اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسان ها به کار می رود. (جوادی آملی، ۱۳۷۳: ۳).

۱-۲- آسیب:

آسیب در لغت به معنای؛ زخم، ضرب، صدمه، تعب و رنج، مشقت، آفت، نکبت، بلا، فتنه، خطر، گزند، آزار و کوفتگی آمده است. (دهخدا، ۱۳۴۲: ۱۴۴). از نظر خلیل بن احمد «الافه عَرَضَ مُفْسِدٌ لِمَا أَصَابَ مِنْ شَيْءٍ»؛ به معنای عامل تباه کننده ای است که به چیزی برخورد کند. (فراهیدی، ۱۴۴: ۹۰).

۱-۳- مدیریت بدن:

مدیریت بدن معادل لاتین Body mangament است. (هورنی، ۱۹۸۹: ۱۲۳). اندیشمندان هنوز نتوانسته اند به یک تعریف جامع دست یابند و هریک از آنان از دیدگاه خود تعاریفی را بیان

نموده‌اند. مدیریت بدن به هرگونه اعمال نظر شخصی درباره ظاهر بدن، آرایش و پوشش و دستکاری‌های بدنی؛ نظیر تاتو، بریدن بخشی از بدن، بدن‌سازی و رژیم لاغری و چاقی اطلاق می‌شود. (چاوشیان، ۱۳۸۱: ۳۵). به معنای نظارت، تغییر مستمر و ویژگی‌های ظاهری بدن است این متغیر به کمک معرف‌های استفاده از لباس‌های اندامی، جراحی‌های زیبایی میزان اهمیت دادن به مراقبت‌های بهداشتی و استفاده از رویه‌های لاغری عملیاتی اشاره دارد. (20 featherstone,mike 1999). رفتارها و فعالیت‌هایی است که در برگزیده رژیم غذایی، کنترل وزن، لوازم آرایشی و بهداشتی، انتخاب پوشش به منظور ارتقاء ظاهر و همچنین تلاش برای تغییر بدن است. (سلطانی بهرام و همکاران، ۱۳۸۲: ۳۰). همچنین بدن جزئی از یک نظام است و کنترل منظم بدن یکی از ابزارهای اساسی است که شخص به وسیله آن روایت معینی از هویت شخصی را محفوظ می‌دارد و درعین حال خود نیز به طرز کمی و بیش ثابت از ورای همین روایت در معرض تماشای دیگران قرار می‌گیرد. از این رو ما بیش از پیش مسئول طراحی بدن خویش می‌شویم و هرچه محیط فعالیت‌های اجتماعی ما از جامعه سنتی فاصله بگیرد، فشار این مسئولیت را بیشتر احساس می‌کنیم. (بابایی فرد، ۱۴۰۰: ۳۵) لذا مدیریت بدن در این پژوهش، زیاده‌روی افراطی در زمینه تغییر ویژگی‌های بدنی و ظاهری است که سبب آسیب رساندن به بدن فرد می‌شود.

۲- علل آسیب‌زا در مدیریت بدن:

در مسأله مدیریت بدن علل و عوامل بسیاری دخیل هستند که گاه در کنار یکدیگر بودن آن آسیب‌هایی را به همراه دارد.

۲-۱- محیط خانواده:

یکی از مهمترین علل آسیب‌زا در مبحث مدیریت بدن محیط خانواده است. محیط عبارت از هر امر و شیء که انسان را احاطه کرده و هرچه که انسان رشد می‌کند دایره محیط او وسعت می‌یابد. (نصری، ۱۳۸۶: ۳۰). خانواده، نیز به معنای کوچکترین واحد اجتماعی است که از دونفر یا بیشتر تشکیل شده و شامل پدر و مادر و خواهر و برادر می‌شود. (عزازی، ۱۳۸۵: ۳۵) منظور از محیط خانوادگی، محیطی است که فرد تحت تأثیر آن قرار می‌گیرد و از آن الگوبرداری می‌کند. از کارکردهای خانواده نقش تربیتی و الگودهی پدر و مادر به فرزندان است هرچه فرزندان الگویی شایسته‌تر داشته باشند رفتارشان بهتر و کارآمدتر خواهد بود. از این روست که خداوند از خانواده به منزله چارچوب و سنگ بنای سازندگی فرد و به عنوان محل آرامش او معرفی می‌کند. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَقِرُونَ» (روم/۲۱)؛ (واژه‌نشان‌های او این که همسرانی از جنس

خود شما برای شما آفرید، تا در کنار آن ها آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد، در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند). آیه نشان داد خانواده درانتقال مفاهیم نقش به سزایی دارد و این پدر و مادر است که می‌توانند بسیاری از اعتقادات و ارزش ها را در انسان شکوفا کنند. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷: ۳۹۲/۱۶) بر طبق این آیه و دیگر آیات قرآن کریم خانواده باید مکانی برای آرامش او بشمار آید، ولی گاهی رفتارهای تمسخر آمیز اعضای خانواده و به ویژه پدر و مادر نسبت به اندام، قد، وزن، بینی و مقایسه کردن فرزندانشان با دیگر اعضای خانواده و همسالان احساس سرخوردگی را در او ایجاد می‌کنند. او برای آن که این کمبود را جبران کند به انواع جراحی ها تن می‌دهد تا بتواند مورد قبول والدین و دیگر اعضای خانواده خود قرار گیرد. از این رو یکی از عوامل مؤثر، خانواده و نحوه پرورش اعضای آن است که نقش تربیتی والدین به خصوص مادر خانواده در کم شدن این حس بسیار اهمیت دارد. او می‌تواند با صحبت کردن فرزندش و گفتن این مساله که خداوند هر انسانی را با یکسری خصوصیات آفریده که ممکن است دیگری آن ویژگی را نداشته باشد در کاهش احساس های منفی او بکوشد.

۲-۲-۲- علل روانی:

دیگر علل آسیب زا علل روانی است. در بُعد روانی توجه افراطی به بدن و زیبایی باعث می‌شود محرومیت از زیبایی و نبود مدیریت بدن فرد از نظر روانی تحت تاثیر قرار گیرد رضایت از بدن زمانی به دست می‌آید که فرد قسمت هایی از بدن خود را بر طبق آن چه می‌پسندد تغییر دهد تا بتواند بر بدن آرمانی خود دست یابد. (پریور، ۱۳۷۵: ۷۸) و اگر نتواند بر طبق آن چیزی که دوست دارد برسد به لحاظ روانی با آسیب هایی روبه رو خواهد شد. از این رو می‌توان علل روانی را به اقسامی تقسیم کرد که مهمترین آن عبارتند از:

۲-۲-۱- خود کم بینی و از دست دادن هویت:

از دیگر علل روانی، مسئله خود کم بینی است. ناامیدی، ناکامی، پریشانی شخصیت و شکست نشانه های بارز عقده حقارت است. منشاء خود کم بینی ممکن است وضعیت جسمی، محیط زندگی، مسائل روحی و ذهنی، خواسته های سرکوب شده یا آمیزه ای از آنها باشد. (فائزی، ۱۳۷۹: ۳۴۵). روانشناسان، یکی از احتیاجات اساسی آدمی را ابراز خود شمرده‌اند و عدم ارضای آن را موجب اضطراب دانسته‌اند. آنان رفتارهای اجتماعی، روانی و به عبارت دیگر تحقیرها و برآورده نشدن خواسته ها و امیال را موجب تشکیل عقده های روانی و به ویژه عقده حقارت در ضمیر ناخودآگاه معرفی نموده‌اند. (قاضی ۱۳۸۴: ۳۰) در این رابطه از نقش هویت نمی‌توان غافل ماند. هویت از «هوی» و به معنای تشخیص و حقیقت شیء یا شخصی که مشتمل بر صفات واقعی و ذاتی است. (دهخدا، ۱۳۷۲: ۳۲۳۳) به عبارت دیگر به خصوصیات همسانی گفته

می‌شود که در آن اشخاص می‌توانند براساس ویژگیهای مشترکشان به دیگران بپیوندند در واقع همان چپستی فرد است. (پور امینی، ۱۳۹۱: ۱۲۳) در تاکید این مساله خداوند در آیه ۷۲ از سوره صاد می‌فرماید: «فَاِذَا سَوَّيْتَهُ وَنَفَخْتَ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ»؛ (پس همین که او را نظام بخشیدیم و از روح خود در او دمیدیم سجده کنان برای او خاک افتید). در آیه بحث خلافت انسان در زمین مطرح است و به بیان می‌کند که آفرینش انسان نظام بخش است خداوند می‌داند هرانسانی را چگونه بیافریند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۸۴/۸۷۹). با این حال شخص، جامعه و فرهنگ به عنوان سه عنصر در تکوین شخصیت فرد بشمار می‌آیند و هویت شخصی، ویژگی بی‌همتای فرد را تشکیل می‌دهد و هویت اجتماعی در پیوند با گروه‌ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل‌گیری آن، متأثر از کنار هم قرار گرفتن است. در نهایت، هویت فرهنگی، برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه‌های آن، از بدو تولد تا کهن‌سالی جای گرفته است متاسفانه فضای مجازی، صحنه‌ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد می‌تواند خود را در موقعیت‌های متنوع و نیز نقش‌ها و سبک‌های زندگی مختلفی قرار دهد، این خود زمینه‌ای است برای آسیب‌پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. (بیرهوف، ۱۳۸۴: ص ۵۶). دلیل دیگر را می‌توان در سیاست‌های برخی از اساتید دانشگاهی دانست که چهره‌ی زیبا، آرایش کردن و... را ملاک نمره دادن خود می‌دانند. همین عامل سبب می‌شود زمانی که فرد دانشجو می‌بیند که استادش در دادن نمره و یا با وجود پر نشدن سهمیه خود در جهت راهنمایی پایان نامه و یا رساله با عدم پذیرش وی روبه‌رو می‌شود و یا زمانی که هر بار پای در کلاس درس می‌گذارد با نگاه‌های تحقیرآمیز او روبه‌رو می‌شود، همین عامل سرخوردگی را در وی ایجاد می‌کند و این ذهنیت در درونش شعله می‌کشد و تلاش می‌کند برای آن که در ذهن استادش جایی پیدا کند به آرایش کردن صورت، بی‌حجابی و پوشیدن لباس‌های نامناسب روی آورد. تحقیقاتی که در همین راستا صورت گرفته گواه بر این مدعاست. (مرادی، ۱۳۹۲: ۱۰۰) این درحالی است که یک استاد دانشگاه باید با هدف تعلیم و تربیت صحیح پای در این امر مقدس بگذارد و طالبان علم خود را به یک چشم و بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های اجتماعی و زیبایی و... ببیند. در اهمیت این مساله امام سجاد(ع) در رساله حقوق خود، حقی برای دانشجو و متعلم قائل می‌شوند که واجب است توسط استاد و معلم رعایت شود. ایشان وظیفه استاد در قبال دانش آموز را چنین بیان می‌کنند: «وَ اَمَّا حَقَّ سَائِسِكَ بِالْعِلْمِ فَالْتَعْظِيمُ لَهُ وَ التَّوْقِيرُ لِمَجْلِسِهِ وَ حَسْنُ الِاسْتِمَاعِ اِلَيْهِ وَ الْاِقْبَالُ عَلَيْهِ وَ ... وَ اَمَّا حَقَّ رَعِيَّتِكَ بِالْعِلْمِ فَانْ تَعْلَمَ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ جَعَلَكَ لَهُمْ فِيمَا اَتَاكَ مِنَ الْعِلْمِ وَ وَّلَاكَ مِنْ خِزَانَتِهِ وَ اَمَّا حَقَّ سَائِسِكَ

بِالْعِلْمِ فَالْتَعْظِيمُ لَهُ وَ التَّوْقِيرُ لِمَجْلِسِهِ وَ حُسْنُ الْإِسْتِمَاعِ إِلَيْهِ وَ الْإِقْبَالُ عَلَيْهِ؛ (اما حق جاهل بر عالم یا متعلم بر معلم آن است که بداند خداوند متعال او (استاد) را امام و راهنما قرار داده است به جهت علمی که به او عطا نموده است و کلید خزانه حکمت را به دست او داده است؛ پس اگر با آنها که نمی دانند احسان و نیکی نمود و از علمی که خداوند به او عطا نموده با مهربانی به آنها آموخت و در نصیحت و راهنمایی آنان با صبر و حوصله قدم برداشت؛ و برای نجات جامعه از جهل و نادانی از خزانه علمی که خدا در اختیار او گذاشته است انفاق کرد؛ این عالم و معلم هدایت شده و هدایت گر است، از روی اعتقاد و ایمان؛ خدمتکار جامعه انسانی است. اما اگر از آنچه می داند انفاق نکند و علم خود را از دیگران دریغ بدارد خیانتکار بوده و نسبت به خلق خداوند ظالم محسوب می گردد. (سجاد، ۱۳۷۶: ۳۰) از این رو می توان گفت که یکی از عوامل مؤثر بر این مساله میزان نگرانی از تصویر بدن است که هم تمایل و هم عمل به آرایش را افزایش می دهد، افراد معتقدند که با آرایش کردن احساسی بهتر از بدن خود دارند آنان اجزایی از چهره و بدن خود را که رضایت ندارند، تغییر می دهند و به احساس رضایتی بالاتر دست می یابند. بنابراین افراد سعی می کنند برای جلب توجه دیگران با روی آوردن به لوازم آرایشی هرچه زیباتر خود را نشان دهند.

۲-۲-۲- نقض شخصیت:

واژه شخصیت به معنی نقاب و یا ماسکی بود که در یونان و روم قدیم بازیگران تئاتر بر چهره می گذاشتند. (کریمی، ۱۳۷۰: ۵). در این رابطه قرآن کریم در آیات ۱۲۹ از سوره بقره می فرماید: «رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ»؛ (پروردگارا در میان آنها پیامبری از خودشان برانگیز تا آیات تو را بر آنان بخواند و کتاب و حکمتشان بیاموزد و آن دسته از ظرفیت های وجودی که در نهاد او تعبیه شده، برای خود انسان مشخص شود. به همین دلیل دسته ای از آیات قرآن به توصیف حالات انسان می پردازد و شخصیت مثبت و منفی انسان را به مناسبت های مختلف به صورت هدفمند شرح می دهد. در رابطه با این سخن قرآن کریم در آیه ۸۴ از سوره اسراء مفهوم شاکله را بیان نموده است: «فُلٌ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا»؛ (به گوهر کس بر حسب ساختار روحی خود عمل می کند). در اینجا شخصیت اجتماعی هر کس شامل حرکات و اطوار ظاهری مانند طرز سخن گفتن و نحوه راه رفتن، پوشیدن و... خلق و خوی کلی یعنی روی هم رفته خوش خلقی یا بد اخلاق بودن و نحوه واکنش در برابر شرایط تهدید کننده، همچنین نگرش های مشاهده شده و بسیاری از واکنش های دیگر

وی است. اگرچه رفتار آدمی در اجتماعات بزرگ ممکن است با رفتاری که در بین گروه کوچکی از دوستان صمیمی خود دارد، متفاوت باشد با این حال دیگران می‌توانند جنبه اجتماعی شخصیت وی را مشاهده و با روش‌های گوناگون مورد سنجش قرار دهند. جنبه خصوصی شخصیت؛ شامل تخیلات تفکرات که شخص نمی‌خواهد دیگران را در آن‌ها سهیم کند. (علاسوند، ۱۳۹۰: ۷۴). نتایج تحقیقی نیتزل و همکارانش نشان می‌دهد احتمال سرزدن رفتارهای انحرافی از سوی افرادی که ویژگی‌هایی مانند کنترل ناپذیری، سردی و سرسنگینی، تحریک ناپذیری دارند بسیار بیشتر از افراد فاقد این ویژگی‌هاست. اما باید متذکر شد این تحقیقات تا کنون به نتایج قطعی نرسیده و همچنان تحقیقات در این زمینه ادامه دارد. (مریجی، ۱۳۸۷: ۵۲). در بحث مدیریت بدن شاهد هستیم که مردان، زنان و به خصوص زنان تصور چندان خوبی از بدن خود ندارند و همین عامل سبب بی‌ارزشی بودن آنان در جامعه می‌شود زیرا آنان می‌بینند که جامعه‌ای که او در آن زندگی می‌کند بیشتر زیبا بودن، لاغر بودن و دیگر ویژگی‌ها برای او یک اصل بشمار می‌آید در نتیجه تلاش می‌کند برای رفع این آسیب به انواع آرایش‌ها و زیبایی‌ها روی آورد تا شاید مورد پذیرش جامعه قرار گیرد. چنین امری باعث می‌شود زنان در همه دوران زندگی خود، به دنبال جلب توجه مردان، افراطی‌گری در آرایش کردن و پوشش‌های تحریک‌آمیز باشند اینان چون از چاق بودن و پیری هراس دارند سعی می‌کنند از هر وسیله‌ای برای زیبا شدن خود استفاده کنند تحقق این امر در فضای مجازی بیش از پیش دیده شده است. در این فضا شخص می‌تواند به دلیل گمنامی شخصیت خود نزد دیگران آزادانه به جبران کمبودهای زندگی شخصی و مشترک خود بپردازد فضای مجازی می‌باشد. سایت زندگی نظامی از واقعیت مجازی است. افراد در این سایت می‌توانند از هویت فرهنگی خویش خودداری کنند. کاربران این فضا می‌توانند فارغ از موانع اجتماعی می‌توانند خویشی بسیار متفاوت از خویشی واقعی شکل دهند (کرم‌الهی، ۱۳۹۰: ۱۲۳). اگر یک جنس مذکر در فضای مجازی تغییر جنسیت دهد ممکن است چهره مؤنث وی مورد اذیت جنسی قرار گیرد یا شاید شخص کم‌رو و خجالتی بخواهد با ساخت چهره‌ای اجتماعی و دارای اعتماد بنفس، خویشی از خویش ترسیم کند که در زندگی واقعی، آرزوی آن را دارد. بسیاری از کاربران با تغییر ظاهر فیزیکی خویش می‌کوشند چهره‌ای ایده‌آل از خود بسازند یا چهره‌ای جوان‌تر از آنچه در واقعیت وجود دارد به تصویر بکشند. ساکنان این جهان مجازی تنها با چند مرتبه فشردن کلید موش‌واره می‌توانند ظاهر و شخصیت خویش را تغییر دهند. این کار در جریان انتقال سریع در فضاهای مجازی برای بسط و ربط در محیط‌های مجازی پرتعداد از کافی‌شاپ‌ها، مسیرهای دوچرخه‌سواری و کلوپ‌های شبانه گرفته تا اجتماعات

خانه‌داری صورت می‌پذیرد (افینان، و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۷). بنابراین رفتارهای مثبت و منفی که از انسان در حالات گوناگون سر می‌زند از عواملی نشأت می‌گیرد که ریشه در شخصیت انسان دارد از این رو می‌تواند انسان‌ها با شناسایی این عوامل آسیب‌زا با آنان مقابله کنند.

۲-۳- محیط اجتماعی:

منظور از محیط اجتماعی، انسانها و روابط و پیوندهایشان با یکدیگر است، این پیوندها اعم از اقتصادی، سیاسی، شغلی، فرهنگی، عاطفی و روحی، می‌باشند. سازگاری با محیط یکی از شرایط اساسی برای بقای هر موجود زنده است. در این میان انسان نیز می‌کوشد تا خود را با محیط خویش سازش دهد، از این رو اگر انسانی نتواند محیط دلخواه خود را برگزیند، دچار نابسامانی‌های روحی و روانی خواهد شد (نصری، ۱۳۸۶: ۱۸۸). از این رو مهمترین این آسیب‌ها در اجتماع عبارتند از:

۲-۳-۱- دوستان:

از دیگر عوامل آسیب‌زا دوستان و همسالان فرد است که نقش بسیار مهمی در رفتار، گفتار و عمل فرد به جای می‌گذارند. اگر فردی با گروهی از افراد ناپه‌نجان رابطه برقرار کند و با آنان دوست شود، به تدریج تحت تأثیر رفتار آنان قرار می‌گیرد و رفتارهای آنها را سر مشق خود قرار می‌دهد و برای آن که مورد تمسخر دوستانش قرار نگیرد در این صورت از هنجارهای مطابق با ارزشهای دینی و خانوادگی خود باز می‌ماند و به ناچار رفتارهایی را بر خلاف هنجارهای جامعه می‌دهند (مریجی، ۱۳۸۷: ۱۰۰). تأثیر «دوستان» در رشد شخصیت افراد کمتر از تأثیر خانواده نیست، چرا که فرد پس از خانواده، تحت تأثیر گروه قرار می‌گیرد. لذا اگر فردی با گروهی از افراد ناپه‌نجان رابطه برقرار کند و با آنان دوست شود، به تدریج تحت تأثیر رفتار آنان قرار می‌گیرد و رفتارهای آنها را سر مشق خود قرار می‌دهند، خداوند سبحان در آیات ۱۰۰ تا ۱۰۱ از سوره شعراء به این مطلب اشاره کرده است: «فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ»؛ (امروز برای ما نه شفیعانی وجود ندارد)؛ «وَ لَا صَدِيقَ حَمِيمٍ»؛ (نه دوست گرم و پرمحبتی)؛ آیات انسان‌ها را از همنشینی با دوستان بد بازداشته است. (مکارم شیرازی: ۳۲۴/۱۲). از امام علی(ع) نقل شده است: «لَا تَصْحَبِ الشَّرِيرَ فَإِنَّ طَبْعَكَ يَسْرُقُ مِنْ طَبْعِهِ شَرًّا وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ»؛ (از مصاحبت با مردم شرور بپرهیز که طبیعت تو به طور ناآگاه، بدی و ناپاکی را از طبع منحرف او می‌دزد و تو از آن بی‌خبری). (ابن ابی الحدید، ۱۹۹۰: ۱۲۳/۲۳). سخن امام نشان داد معاشرت با دوستان بد و ناآگاه روی رفتار نوجوانان تأثیر می‌گذارد و او را به سوی انحراف می‌کشانند. ساترلند در نظریه انتقال فرهنگی خود می‌گوید: رفتار مجرمانه مانند هر نوع رفتار دیگری آموختنی است. از این رو، داشتن دوستان ناباب و تأثیر معاشرت به آنها در کشیده شدن فرد به سوی سرقت نقش اساسی

دارد. نظریه انتقال فرهنگی به این نکته تأکید دارد که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با دوستان ناباب آموخته می‌شود. ادوین ساترلند بر این اعتقاد بود که رفتار انحرافی از طریق «معاشرت با اغیار» یا «پیوند افتراقی» یعنی داشتن روابط اجتماعی با انواع خاصی از مردم مانند «تبهکاران» آموخته می‌شود. او می‌گوید: «برای آن که شخص جنایتکار شود، باید نخست بیاموزد که چگونه می‌توان جنایت کرد» کراسی نیز مانند ساترلند بر این باور است که بسیاری از رفتارهای جنایی از طریق معاشرت با کسان و والدین قابل پذیرش و پاداش دهنده که در محیط جسمانی و اجتماعی فرد هستند، آموخته می‌شود (ستوده، ۱۳۸۳: ۱۴۳). از این رو برخی افراد برای آن که بتوانند در بین دوستان خود جایی پیدا کنند سعی می‌کنند ظاهر و اندام خود را شبیه به آنان کنند. این آسیب در بین دختران با بی‌حجابی و پوشش نامناسب، و آرایش بر روی صورت و زدن لاک بر روی ناخن‌ها صورت می‌گیرد. در بین پسران نیز با پوشیدن لباس‌های تنگ و چسبان، اصلاح چهره، مدل‌های مختلف مو، خالکوبی و نقاشی روی بدن صورت می‌گیرد تا بتوانند مورد قبول دوستانشان شوند.

۳-۲-۳- رسانه‌های جمعی ۱:

از دیگر علل آسیب‌زا رسانه‌های ارتباط جمعی است. امروزه تاثیر رسانه‌ها به گونه‌ای است که از آنان به خدای دوم تعبیر شده است، که واژه‌ای مناسب برای قدرت و کارکرد امروز رسانه‌ها به شمار می‌آید (جاجرمی، ۱۳۸۷: ۶). منظور از رسانه‌های ارتباط جمعی، همان وسایلی چون رادیو، تلویزیون، اینترنت، ماهواره، کتاب، مجلات، موسیقی، نوارهای ویدئویی هستند که توانسته‌اند انتقال دهنده افکار و فرهنگ‌ها شوند (ساروخانی، ۱۳۸۵: ۳۰). اهمیت این رسانه در زمینه مدیریت بدن را می‌توان در فیلم‌ها و سریال‌های تلویزیونی اشاره کرد. از آن جایی که فیلم و سریال‌های تلویزیونی دارای پیام‌های بسیاری هستند، که تاثیر آن می‌تواند بر ارزش‌ها، هنجارها، سلیقه‌ها و حتی عقاید شخصی فرد جهت‌دهی نمایند، از این رو دارای اهمیت هستند (نوری مطلق، ۱۳۸۳: ۹۵). با وجود این که فیلم و سریال‌های تلویزیونی برای مخاطب می‌تواند حاوی مطالب ارزشمندی باشد اما متأسفانه امروزه چیزی بر خلاف آن دیده می‌شود. افرادی که نقش مثبتی را در فیلم‌ها و سریال‌های تلویزیونی دارند افرادی لاغری، مهربان و دارای بینی کوچکی هستند و در عوض افراد چاق، درشت اندام، کچل و بینی بزرگ افرادی بد طینت هستند و نقش منفی را ایفا می‌کنند. همین عامل مخاطب تلویزیون را ترغیب می‌کند، که برای رسیدن به اندامی باریکی و برای آن که خود را در بین اذهان خوب جلوه دهد به

جراحی های زیبایی روی بیاورد. متأسفانه چنین طرز تفکری در برنامه های کودکان نیز دیده شده که کودک به جهت علاقه زیاد به فلان بازیگر سعی می کند به لحاظ چهره و اندام به مانند او شود، از این رو زمانی که می بیند فلان بازیگر مورد علاقه اش خالی بر صورت خود ندارد والدین خود را مجبور می کند که برای برداشتن خال در صورت و یا بدن به جراحی های زیبایی روی بیاورد. در این رابطه نمی توان از نقش اینترنت به عنوان دیگر رسانه غافل ماند. اینترنت به عنوان یک رسانه مرز ناشناس و قابل دست یابی توسط آحاد اجتماعی به موجبات شکل گیری پدیده های هم آمیزی صرف علایق را فراهم آورده است. به این معنی که توانایی گشت و گذار در شبکه ساختار نیافته ای از ترجیحات از طریق اینترنت، تنها فرصت «همسانی مشابهت مطلق را فراهم می کند، نه فرصت «هم آهنگی و مطابقت را کاربران اینترنت این فرصت را می یابند که با جست و جو روحیه ها و علایق مشابه خود تأثیرات اصلاح کننده و پالایشگر فرایندهای اجتماعی را نادیده بگیرند (آذر بخش، ۱۳۹۲: ۷۶). لذا این رسانه توانسته با تبلیغات و دادن وعده های کذایی مردم را تشویق به استفاده کردن از انواع کرم های آرایشی برای از بین رفتن چین و چروک صورت دعوت می کنند و در ادامه تبلیغات خود آورده اند که اگر در عرض چند دقیقه این کرم را بر روی صورت خود بمالید تمام چین و چروک صورت خود از بین خواهد رفت، از این رو افراد و به ویژه نسل جوان با دادن هزینه های بسیار نه تنها تأثیری را بر روی پوست خود دریافت نمی کنند بلکه گاه با مالیدن این کرم ها بر روی صورت خود موجب آسیب زدن به صورت خود می شوند این در حالی است که متخصصان پوست بارها در سخنان خود بر این موضوع تأکید کرده اند که این کرم ها تأثیر چندانی بر روی پوست ندارند.

۳-۳-۳- تحولات پزشکی:

آسیب دیگر تحولات و تغییرات دانش پزشکی و فناوری های مرتبط با آن در اهمیت یافتن بدن و رشد جامعه شناسی بدن به نحوه بسیاری تأثیر گذار بوده این در حالی است که در طب قدیم نگاه داشتن بدن و اندام های بیرونی آن در وضعیتی طبیعی بوده اما این مسئله در پزشکی نوین، به عنوان وضعیت طبیعی افراد بشمار نیامده بلکه به عنوان وضعیتی بهنجار برای بدن و اندام های بدنی تعریف شده است (ذکایی و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۹۰). در رابطه با این مسئله قرآن کریم در آیه ۳۱ از سوره یونس می فرماید: «...أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَ الْأَبْصَارَ...»؛ (یا چه کسی مالک گوش و چشم هاست؟ همچنین در آیات ۹-۸ از سوره بلد می فرماید: «أَلَمْ نَجْعَلْ لَكَ عَيْنَيْنِ؟ (آیا ما برای او دو چشم قرار ندادیم؟) (و لساناً وَ شَفَتَيْنِ)؛ (و یک زبان و دلب)؟ آیات مربوطه اعضای بدن انسان چون گوش، چشم، بینی و... را به عنوان نمونه هایی از نعمت هایی الهی معرفی می کند و از انسان ها می خواهد از این نعمت ها به درستی استفاده کنند و از انسان ها خواسته

است بی‌مورد نسبت به اعضا و بدن خود افراط و زیاده روی کنند این مطلب شبیه آن سخن پیامبر اکرم(ص) است که فرمودند: «خیر الامور اوسطها»؛ (بهترین هرکار و هرچیز حدّ میانه آن است). در گذشته زمانی که افراد قسمتی از دست و بدنشان درد می‌کرد از خالکوبی که امروزه از آن به تاتو یاد می‌شود را صرفاً برای درمان امراض و بیماری‌ها استفاده می‌کردند این درحالی است که شاهد هستیم گاهی افراد بدون داشتن هیچ‌گونه نقص و بیماری در اعضای بدن خود تنها به جهت خودنمایی در بین دیگران به این جراحی‌ها روی می‌آورند. از این روست که علاقه مندی دختران و پسران جوان به انواع جراحی‌ها چون جراحی بینی تنها به جهت زیباتر شدن افراد است بدون آن که ضرورتی درکار باشد. بنابراین هرچند دانش پزشکی در زمینه جراحی‌های زیبایی موفقیت‌هایی را بدست آورده ولی اگر این اقدامات توسط فرد غیر پزشک و بدون آگاهی صورت گیرد برای افراد خطرات بسیاری را به همراه دارد.

۳-۳-۴- نفوذ تهاجم فرهنگی:

آسیب دیگر نفوذ تهاجم فرهنگی است. نفوذ در لغت؛ به معنای سوراخ کردن و خارج شدن، یا بیرون آمدن سر تیر به طرف دیگر و تمام آن در اندرون بودن است (شرتونی، ۱۴۱۶: ۳۲۰). در اصطلاح؛ منظور اعمالی است که مستقیم یا غیر مستقیم باعث تغییر در رفتار یا نظرات دیگران می‌شوند (الوانی، ۱۳۸۶: ۱۴۲). همچنین، به معنای توانایی فرد از تغییر دادن رفتار دیگران بدون داشتن موقعیت رسمی اثرگذاری بر افکار، رفتار، یا عواطف شخص دیگر را نفوذ گویند (شایان‌مهر، ۱۳۷۹: ۶۲۰). سابقه تهاجم فرهنگی، پدیده نوظهور وجدیدی نیست، بلکه از سابقه‌ای بس طولانی برخوردار است. تهاجم نیز واژه‌ای عربی از ریشه «هجم» و در لغت به معنای؛ حمله ور شدن و یورش بردن است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۱۲۴). در اصطلاح؛ تلاش برنامه ریزی شده و سازمان یافته‌ای است که یک گروه یا یک جامعه برای تحمیل باورها و ارزش‌ها و اعتقادات اخلاقیات و رفتارهای خویش بر سایر گروه‌ها و جوامع که در آن عناصری از فرهنگ یک قوم بدون هیچ اجبار و اسراف به قوم دیگر منتقل می‌شوند (مصباح یزدی، ۱۳۹۱: ۱۳). نزدیک‌ترین کلمه به این واژه تبادل فرهنگی است. در اهمیت این موضوع خداوند سبحان در آیه ۱۲۰ از سوره بقره آن‌طور که آمده است: «وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هُدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ»؛ (هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد تا (بطور کامل تسلیم خواسته‌های آنها شوی و) از آئین (تحریف یافته) آنان پیروی کنی بگو هدایت تنها هدایت الهی است، و اگر از هوی و هوسهای آنها پیروی کنی، بعد از آن که آگاه شده‌ای هیچ سرپرست و یآوری از ناحیه خدا برای تو نخواهد بود). این آیه شریفه، به کینه و توطئه چینی گروهی از

یهودیان اشاره دارد که بر پیامبر اکرم(ص) اعتراض کردند چرا باید به سمت کعبه نماز خواند درحالی که قبلاً همه به سوی بیت المقدس نماز می خواندند. همین عامل سبب شد که آنان بر سر این موضوع با پیامبر اکرم(ص) و مسلمانان به مخالفت برخیزند (طباطبایی، ۱۳۸۹: ۳۰). در «تهاجم فرهنگی» مسأله «ناتوی فرهنگی» نیز مطرح است. استکبار جهانی که برای تسلط بر منافع ملت ها و سازمان ها نظامی ناتوی را تشکیل داده است. تا از طریق آن به نابودی هویت ملی جوامع بشری و تحقق بیشتر اهداف استعماری بپردازند. و با استفاده از امکانات زنجیره ای متنوع و بسیار گسترده رسانه ای سررشته تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشورها را در دست بگیرند. تا از این طریق بتواند هویت ملی و دینی کشورها را در دست بگیرند و بتوانند هویت منفی را جایگزین هویت مطلوب کنند. (قاضی، ۱۳۸۴: ۳۴). علاوه بر آیات قرآن کریم، در سیره معصومان (علیهم السلام) به این موضوع همواره توجه داشته اند. در این باره می توان به نحوه بر خورد امام صادق(ع) با فرقه انحرافی غلات اشاره کرد. امام در سخنان خود حضور آنان در جامعه را ناپسند می دانستند و در خطاب می فرمودند: «به هوش باشید که غلات جوانان شمارا فاسد نکنند زیرا غلات بدترین خلق خدا هستند. (مجلسی، ۱۳۸۸: ۹۸۷/۱۲). سخن امام (ع) نشان داد در جامعه افرادی هستند که قصد دارند با نزدیک شدن به جوانان به ترویج عقاید ناپسند خود دست یابند. از این روست که همواره شاهد هستیم تهاجم فرهنگی تلاش می کنند با تبلیغات خود در نسل جوان نفوذ کرده تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. پیامبر اکرم(ص) در سخنان خود خطر وجود چنین معضلی را گوشزد می کردند می فرمودند: «لباس دشمنان مرا نپوشید غذای دشمنانم را نخورید و به روش دشمنانم رفتار نکنید که اگر چنین کردید از دشمنان من به شمار آید، چنان که آنان دشمنانم هستند (جوادی آملی، ۱۳۹۶: ۳۵). امروزه هرچند این دسته افراد حضور ندارند اما تهاجم فرهنگی توانسته از بی توجهی مسئولان استفاده کرده و با تبلیغات خود در فضای مجازی به تولید و عرضه گسترده لباس های نامناسبی که با فرهنگ اسلامی مغایر است بپردازد. غالباً طراحی و مد این نوع لباس ها برای دختران و بانوان تنگ، چسبان، بدون دکمه، کوتاه و دارای پارچه های نازک هستند. متأسفانه مدهای به کار رفته در بین پسران جوان نیز از این امر مستثنی نیست بلکه آنان نیز دارای لباسی تنگ و چسبان هستند، اندازه و مدل مناسبی برخوردار نیستند و با کمترین تحرکی بخش هایی از بدن عریان آنان مشخص می شود. این درحالی است که می بینیم دختران و پسران جوانی هستند که باوجود آن که خواهان این دسته لباس ها نیستند ولی به جهت پیدا نکردن لباس مورد نظر خود در بوتیک مغازه ها چاره ای جز خریداری این دسته لباس ها پیدا نمی کنند. این وظیفه مسئولان را می طلبد که در این زمینه دقت لازم را انجام دهند و با حمایت از تولیدکنندگان داخلی و ارائه مدل ها و

پوشش‌های اسلامی به تولیدکنندگان داخلی از این طریق با اهداف دشمنان به مبارزه برخیزند. از این رو یکی از راه‌های تهاجم فرهنگی آن است که سعی می‌کند جوانان مؤمن را از پایبندی متعصبانه ایمان که حافظ تمدن اسلامی است منصرف کند مثل همان کاری که زن‌ها در اندلس کردند جوان‌ها را غرق در فساد و شهوت‌رانی و میگساری کردند، دشمن در تهاجم فرهنگی کاری می‌کند که هم دنیای مسلمان‌ها را ویران و بی‌آبرو نماید (خامنه‌ای، ۱۳۹۶: ۳۰). دشمنان اسلام همواره تلاش می‌کنند که با روش‌های مختلف هویت دینی و ملی مسلمانان را از بین ببرند و ارزش‌های منفی را جایگزین ارزش‌های صحیح آنان کنند. مورد دیگر تبعیت کردن از الگوهای نامناسب است. الگو به شخصیتی گفته می‌شود که به دلیل دارا بودن برخی خصوصیات شایسته تقلید و پیروی است (فتحعلی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۲۳). این روش عمدتاً در زندگی فردی-اجتماعی و در اخلاق، رفتار انسان، نقش بسیار دارد. الگوی انحصاری به شخص خاصی منحصر نیست، بلکه هر شخصی که بتواند با اعمالی سنجیده براءتقاد، شناخت، عواطف و رفتار دیگری تأثیر بگذارد عنوان الگو محسوب می‌شود (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۲۴). با وجود شخصیت‌های برجسته‌ای که در قرآن کریم و امامان معصوم دیده شده ولی امروزه توجه به این مسئله به ویژه در نسل جوان کمتر دیده شده و الگوی آنان بازیگرانی هستند که تنها به صرف درآمد زایی پای در کار فرهنگی گذاشته‌اند. مورد دیگر آسیب زدن به بدن خود به صرف شبیه بودن به شخصیت فلان عروسک تا بتوانند روزی مانند او شوند. نمونه آن را می‌توان در مورد ساخت عروسک‌های باریبی توسط کشور آمریکا اشاره کرد. باریبی عروسکی است که سعی شده الگو و نماد زیبایی زنان و دختران و جهان قرارگیرد. موهای بور و طلایی، گردن باریک و کشیده‌گونه‌های برآمده، دماغ و دهان کوچک، چشمانی درشت و آبی، اعضای چهره باریبی رانشان می‌دهد (قدوسی زاده، ۱۳۷۸: ۳۰). متأسفانه رسیدن به این شخصیت مورد توجه دختران خردسال نیز قرار گرفته است و آرزوی آنان رسیدن اندامی شبیه این عروسک است. البته بعید به نظر می‌رسد کسی بتواند مانکن این عروسک نیز بشود چرا که از عکس‌هایی که از اندام باریبی گرفته شده به وضوح می‌رسد که این عروسک لاستیکی متعلق به دنیای خیالی است؛ اما درحقیقت این عروسک به بخشی از دنیای واقعی مبدل شده و به عنوان سمبلی برای زیبایی درمیان زنان درآمدی است. در این رابطه نمی‌توان از نقش والدین غافل ماند. از امام صادق(ع) در این باره نقل شده است: رفتار کودکان در اثر خوبی‌های رفتار والدین حفظ می‌شود (کلینی، بی تا: ۱۲۳). گرچه کودک در مسیر رشد از افراد بسیاری الگو می‌پذیرد اما تأثیرپذیری از والدین بیش از همه اهمیت دارد. بر این اساس وظیفه پدر و مادر در این دوران بسیار مهم است. پدر و مادر با اعمال و رفتار مناسب و به شکل غیر کلامی، ارزش‌ها و

هنجارها را از ابتدا در شخصیت کودک ایجاد کنند، آنان باید فعالیت‌ها و رفتارهای دینی و مذهبی خود را به گونه‌ای انجام دهند که فرزندان متوجه شوند و الگوی ذهنی آن‌ها در همین حیطه باشد (مجلسی، ۱۳۸۷: ۱۷۶). بنابراین والدین می‌توانند خود با الگوگیری از زندگی حضرت علی (ع) و فاطمه (س) فرزندان خود را انسان‌های شایسته‌ای تربیت کنند که نام آنان با فرزندان این دو بزرگوار تا ابد زنده و جاودانه باقی بماند.

۲-۳-۵- کسب فرصت‌ها برای رسیدن به شغل مناسب در جامعه:

از دیگر علل آسیب‌زا تمایل به خودآرایی برای رسیدن به شغل مناسب اشاره کرد. تمایل به این کار غالباً در میان زنان بیش از مردان است. این دسته زنان معتقدند اسلام چندان به زنان توجهی نداشته و آنان به مانند مردان نمی‌توانند از حقوق و شغل مناسبی برخوردار شوند. از این روی خودآرایی را از مهمترین عامل برای رسیدن به شغل مناسب می‌دانند. این درحالی است که قرآن کریم به صراحت زمانی که از حضرت موسی (ع) و عفت و پاکی او سخن می‌گوید در کنار آن از حضرت مریم (س) و عفت و پاکی او سخن می‌گوید که توانست فرزندی پاکی چون حضرت عیسی (ع) را به دنیا آورد. همچنین خداوند در آیه ۱۹۵ از سوره آل عمران فرمودند: «فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ...»؛ (خداوند، درخواست آنها را پذیرفت؛ و فرمود: من عمل هیچ عمل‌کننده‌ای از شما را، زن باشد یا مرد، ضایع نخواهم کرد). آیه اشاره دارد زن و مرد هر دو از یک نوع هستند و هیچ تفاوتی در اصل خلقت ندارند. عمل کسی به دیگری نمی‌رسد، مگر آن که شخص خود عملش را باطل کند). (طباطبایی، ۱۳۸۹: ۴/ ۸۵). دیگری در آیه ۱۳ از سوره حجرات آمده است: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ...»؛ (ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ (اینها ملاک امتیاز نیست، گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست). آیه به مردان و زنان اشاره کرده و ملاک برتری هریک را داشتن تقوی بیشتر ذکر می‌کند. ادامه آیه به صراحت بیان می‌کند اگر زنی تقوای بیشتری داشته باشد در نگرش قرآنی ارزشی برتر از مرد دارد و در مورد مرد نیز همین امر تنها ملاک است (طبرسی، ۱۳۸۲: ۲۱۰/۹). در این آیات مطالبی پیرامون تساوی حقوق زن و مرد بیان شده اما در جامعه عواملی به وجود می‌آید که فرد مجبور می‌شود با وجود آن که به پوشش و حجاب بسیار علاقه مند است اما تحت شرایطی نه تنها به حجاب و عفاف خود توجهی ندارد، بلکه به آرایش و... روی می‌آورد. متأسفانه سیاست‌های صورت گرفته در جامعه به گونه‌ای است که امروزه شاهد هستیم بسیاری از افراد به ویژه خانم‌های چادری برای آن که بتوانند شغلی در جامعه پیدا کنند و یا زمانی که برای خرید لباس در

بوتیک‌های مغازه با نگاه تحقیر آمیز مغازه‌دار روبه‌رو می‌شوند در چنین حالی برخی از آنان چادر را از سر درآورده و به خودآرایی می‌پردازند تا شاید جایگاهی را کسب نمایند. گاهی ازدواج، اشتغال، کسب موفقیت از جمله فرصت‌های دیگری است که افراد و به ویژه زنان به دنبال آن هستند. جلب توجه کسانی که به زیبایی اهمیت می‌دهند، برای داشتن شانس ازدواج، کار پیدا کردن و موفقیت در کار با استفاده از آرایش کردن صورت و بی‌حجابی از جمله دلایل این دسته از افراد برای بی‌حجابی است به نظر می‌رسد هرچه محیط اجتماعی ما از جامعه سنتی بیشتر فاصله بگیرد، فشار این مسئولیت را بیشتر احساس می‌کنیم.

۲-۳-۶- فقر و نداری:

از دیگر عوامل آسیب‌زا در خانواده، می‌توان به موضوع فقر و نداری خانواده اشاره کرد. مسائل اقتصادی، نقش حیاتی در زندگی فردی و اجتماعی انسان دارد. در اهمیت این مساله قرآن کریم در آیات ۳ و ۵ از سوره بقره آن‌طور که آمده است: «يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»، (البقره/۳)؛ (پرهیزکاران) آنها هستند که به غیب (آنچه از حس پوشیده و پنهان است) ایمان می‌آورند، و نماز را بر پا می‌دارند و از تمام نعمتها و مواهبی که به آنها روزی داده‌ایم انفاق می‌کنند؛ «أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛ (البقره/۵)؛ (انان را خداوند هدایت کرده، و آنها رستگارانند). این دوآیه همواره مسلمانان را به انفاق کردن برای رفع فقر دعوت می‌کند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷: ۷۱/۱-۷۰). همچنین در آیه ۳۹ از سوره سبأ آن‌طور که آمده است: «قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَ يَقْدِرُ لَهُ وَ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَ هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ»؛ (سبأ/۳۹)؛ (بگو: «پروردگرم روزی را برای هر کس بخواهد وسعت می‌بخشد، و برای هر کس بخواهد تنگ (و محدود) می‌سازد؛ و هر چیزی را (در راه او) انفاق کنید، عوض آن را می‌دهد(و جای آن را پر می‌کند و او بهترین روزی‌دهندگان است). آیه نشان داد هرچیزی که انسان‌ها در راه خداوند انفاق کنند خداوند سبحان نیز عوض آن را می‌دهد و خداوند سبحان جای آن را پر می‌کند و به عوض آن در دنیا یا آخرت به شما روزی می‌دهد. (طباطبایی، ۱۳۸۹: ۱۶/۳۸۵). پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْعِنَى»؛ (ثروت و بی‌نیازی بهترین کمک انسان در تقوی و پرهیزگاری است). (حرعاملی، ۱۴۱۴: ۴۵/۱۲). از این رو فقر می‌تواند باعث بوجود آمدن هنجارهای مختلفی در زندگی انسان شود که از جمله این هنجارها می‌توان به مسأله روسپی‌گری اشاره کرد. فقر را از زمینه‌های میل به روسپی‌گری یا همان تن‌فروشی و آمیزش جنسی جهت رسیدن به کسب درآمد به شما می‌آید شمرده‌اند. شیک‌پوشی پسران و مردان خانواده‌های مرفه موجب حسادت و علاقه دختران و زنان خانواده‌های فقیر می‌گردد و در این میان گرایشی نادرست که ممکن است منجر به تماس

جنسی شود بوجود بیاید. (شفیعی سروستانی، ۱۳۸۵: ۷۱). همچنین فقر و نداری می تواند سبب دین گریزی و تضعیف باورهای و اعتقادات مردم و نیز اعضای خانواده شود و دینداری را تهدید کرده و مانعی جدی در عمل به احکام دین و رشد اخلاقی و تعالی معنوی شود. امام علی (ع) در مورد این نوع فقر می فرماید: «فَقَرَّ النَّفْسَ شَرَّ الْفَقْرِ»؛ (بدترین نیازها فقر نفس است). (تمیمی آمدی، بی تا: ۴۰۵/۱). امام (ع) همچنین در نکته ای اخلاقی در خطاب به امام حسن (ع) فرمودند: «هیچ کس را به خاطر تحصیل معاش زندگی اش سرزنش نکن چرا که هرگاه کسی هزینه زندگی اش تامین نباشد خطاها و گناهان او بسیار می شود». (مجلسی، ۱۳۸۸: ۳۴۵/۱). از این رو فقر می تواند انسان را به انزوی فکری و فرهنگی بکشانند. فقر مالی که از آن با عنوان فقر اقتصادی یاد می شود. آیه از قرآن کریم شبیه این سخن پیامبر اکرم (ص) است که فرمودند: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا»؛ (نزدیک است که فقر به کفر بینجامد). (محمّدی ری شهری، بی تا: ۳۴۱/۱۰). سخن ایشان نشان داد از فقر و کفر باید به خداوند سبحان پناه برد و برای به دست آوردن مال و ثروت اگر با معیارهای درست انجام گیرد. از این رو گاهی تعدد فرزندان و نداری پدر که به عنوان رکن اصلی تامین کننده نیازهای مایحتاج خانواده به شمار می آید نتواند نیازهای اعضای خانواده را تامین کند، فرزند چه دختر و چه پسر ناچار می شود جهت تامین نیازهای خود و برای آن که بتوانند نظر دیگران را به خود جلب کنند با آرایش های زننده، لباس های بدون دکمه و از طریق دوستی های زننده و رابطه با جنس مخالف خود از این طریق سعی نیازهای خود را رفع نماید؛ که نتیجه اقدام او چیزی جز فساد و بی بند و باری نیست.

۳-۳-۷- عدم نظارت بر زنان:

مورد دیگر عدم نظارت بر زنان است. در واقع جامعه ای سالم است که زنان و دختران آن جامعه، سالم باشند. در مورد حجاب و نظارت بر زنان در روایات قرآن به این امر اشاره شده است. امام علی (ع) در حدیثی مردم عراق را به سبب آن که بر زنان و دختران خود در خیابان ها و کوچه ها نظارت ندارند، سرزنش می کند و می فرماید: «یا أهل العراق نبئت أن نسائکم یدافعن الرجال فی الطریق، اما تستحیون؛ آگاه شده ام که زنان شما در معابر با مردان اختلاط دارند و به آنان تنه می زنند. آیا حیا نمی کنید؟».

(شریف رضی، ۱۳۸۷: ۷۸، ص ۱۲۳). روایت نشان داد امام مردان را خطاب قرار داده که روی زنان خود نظارت و غیرت داشته باشند. همچنین خداوند در آیه ۳۱ سوره ی نور فرمودند: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ...»؛ «و به زنان با ایما بگو: از برخی نگاهها چشم پوشی کنند و دامن های خود را حفظ نمایند و جز آنچه (به طور طبیعی) ظاهر است،

زینت‌های خود را آشکار نکنند و روسری خود را به گریبان بیفکنند (تا علاوه بر سر، گردن و سینه آنان نیز پوشیده باشد) و زینت خود را ظاهر نکنند جز برای شوهر ...». در جمله «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ» همان است که در جمله «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ» گذشت پس برای زنان هم جایز نیست نظر کردن به چیزی که برای مردان جایز نیست و برایشان هم واجب است که عورت خود را از اجنبی چه مرد و چه زن - بپوشانند و اما اینکه فرمود: «وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا» کلمه‌ی «ابداع» به معنی اظهار است و مراد از زینت زنان، مواضع زینت است، زیرا اظهار خود زینت از قبیل گوشواره و دستبند حرام نیست پس مراد از اظهار زینت، اظهار محل آن است. (طباطبایی، ۱۳۸۹: ۱۵/۱۵۶). علامه در ادامه می‌فرماید خداوند از این حکم آنچه را که ظاهر است استثنا کرده و در روایت آمده مقصود از آنچه ظاهر است صورت و کف و دست و قدم‌ها می‌باشد. «وَلْيُضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ» واژهٔ خمر با دو ضمه جمع خمار است و «خمار» آن جایی است که زن سر خود را با آن می‌پیچد و زاید آن را بر سینه‌اش آویزان می‌کند و کلمه‌ی «جیوب» جمع «جیب» به فتح جیم و سکون یاد است که معنایش معروف است که به زنان دستور بده که اطراف مقعنه‌ها را به سینه‌های خود انداخته آن را بپوشانند» (طباطبایی، ۱۳۸۹: ۱۵/۱۵۸). خداوند در این آیه به زنان دستور داده زینت‌های خود را فقط برای شوهران خود و محارمشان آشکار کنند. مسألهٔ حجاب آنقدر مهم است که خداوند مسألهٔ پوشش را به این ظرافت در قرآن بیان نموده است. حفظ حجاب و ترک جلوه‌گری، ثمرات بسیاری دارد برخی از آنها عبارت است از: آرامش روحی، استحکام پیوند خانوادگی، حفظ نسل، جلوگیری از سوءقصد و تجاوز، پیشگیری از امراض مقاربتی، پایین آمدن آمار فرزندان نامشروع، سقط جنین و ... می‌باشد. بنابراین در این پژوهش به برخی از مؤلفه‌ها اشاره کردیم نتایج حاصله نشان داد قرآن کریم و روایات معصومان هرگز مخالف زیبایی، آرایش و... نبوده منتها آرایش کردن نباید منجر به تبرج شود؛ همچنین پوشیدن لباس در محیط بیرون باید بگونه‌ای باشد که فساد و انحراف اعضای آن جامعه را به همراه نداشته باشد.

نتیجه‌گیری

از آن چه تا کنون مورد بحث قرار گرفت نتایج ذیل حاصل است:
 در مورد علل آسیب‌زا در مبحث تمایل افراطی مردم در این زمینه بحث شد. به این نتیجه رسیدیم که خانواده نقش قابل‌مهمی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار کودک دارد. اگر در محیط خانواده پدر و مادر به عنوان دو رکن اصلی در محیط خانواده از ارتباط خوبی برخوردار باشند و این دو نفر به ویژه مادر در محیط خانواده فرزندان را به فضایل اخلاقی و آداب درست آشنا کنند، آنان هرگز تمایلی پیدا نخواهند که به رفتارهای نادرست روی آورند. این درحالی است که اگر در محیط

خانواده رابطهٔ اعضاء اینگونه نباشد و افراد خانواده به ویژه پدر و مادر با فضایل اخلاقی درست آشنایی نداشته باشند و فرزندان خود را به جهت مقایسه با همسالانش و یا خواهر و برادر دیگرش مقایسه کنند و او را مورد تحقیر قرار دهند همین عامل سبب می شود جهت بهتر شدن ظاهر صورت و یا بدنش به انواع آرایش های زننده و جراحی هایی که اصلا نیازی به آن نیست روی آورد تا شاید مورد رضایت خانواده قرار گیرد.

در بحث علل روانی؛ به مباحثی چون حقارت و خود کم بینی و نقض شخصیت و ... اشاره کردیم و بیان نمودیم که در مبحث نارضایتی از شخصیت دو عامل علل زیستی و دیگری علل اجتماعی نقش مهمی را ایفا می کردند که فرد برای آن که این ضعف خود را جبران کند به انواع جراحی ها روی می آورد.

در بحث علل اجتماعی؛ به نقش دوستان اشاره کردیم و دریافتیم همسالان تأثیر فراوانی بر شخصیت آدمی دارند به گونه ای که ارتباط با افراد فاسد سبب می شود فرد با الگوهای رفتاری نادرست آشنا شود.

همچنین به نقش رسانه های ارتباط جمعی چون تلویزیون، ماهواره و... اشاره کردیم که هر یک توانسته اند با تبلیغات نادرست در زمینهٔ مدیریت بدن و تمایل نسل جوان به انواع جراحی ها و پوشش های نامناسب نقش مهمی را ایفا کنند. از دیگر علل آسیب زا چون تحولات پزشکی و تهاجم فرهنگی را بیان نمودیم. در تحولات پزشکی دریافتیم که این علم توانسته بسیاری از بیماری های مربوط به ظاهر و اندام را تا حدی درمان نمایند ولی متأسفانه برخی از افراد بدون هیچ گونه نیازی به این عمل های زیبایی تن می دهند.

منابع:

- (الف) - منابع فارسی و عربی:
 قرآن کریم، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی.
 ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبّه الله. (۱۹۹۰م)، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، تحقیق: محمّد أبو الفضل إبراهيم، بیروت، دار احیاء التراث العربیّه، اول
 ابن منظور، محمّد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان العرب، بیروت: دار صادر.
 الوانی، سیّد مهدی. (۱۳۹۵ش)، مدیریت عمومی، تهران: نشر نی، دوّم.
 بابایی فرد، اسدالله. (۱۴۰۰ش)، رویکرد اجتماعی فرهنگی به مدیریت بدن، تهران: تیسرا، اول.
 افینان، باربارا، آرت سیلور بلات و جین فری. (۱۳۹۳ش)، رویکردهای سواد رسانه ای، قم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهش‌های اسلامی، اول.
 پریور، علی. (۱۳۷۵ش)، نابسامانی‌های روانی و بیماری‌های حاصله از آن: علل و راه پیش‌گیری، تهران: کوشش، دهم.
 پور امینی، محمّد باقر. (۱۳۹۱ش)، سیما قرآنی جوان، تهران: کانون اندیشه جوان، اول.
 تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد. (بی تا) تصنیف غررالحکم و دررالکلم، ترجمه: سید هاشم رسولی محلاتی، مکتب الاعلام الاسلامی، بی تا
 جاجرمی، کاظم. (۱۳۸۷ش)، رسانه سالاری، تهران: البرز، دوّم.
 جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۱ش)، مفاتیح الحیاء، قم: انتشارات اسراء، اول.
 جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۷۳ش)، شریعت در آئینه معرفت، رجا.
 حرعاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۳ق)، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، تهران: کتاب فروشی الاسلامیه، دوّم.
 خامنه ای، سیّد علی. (۱۳۹۶ش)، منظومه فکری آیت الله العظمی خامنه ای (نظام بینشی، منشی و کنشی)، عبدالحسین خسروپناه و جمعی از پژوهشگران، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، اول.
 دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۲ش)، لغت نامه دهخدا، زیر نظر: محمّد معین و جعفر شهیدی، تهران: دانشگاه تهران. دوّم.
 ذکایی، محمّد سعید و دیگران. (۱۳۹۲ش)، درآمدی بر تاریخ فرهنگی بدن در ایران، تهران: تیسرا، اول.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ق)، مفردات ألفاظ القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داودی، بیروت، دارالعلم و الدار الشامیة، اول.

رشاد، علی اکبر. (۱۳۸۵ش)، دانشنامه امام علی(ع)، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، اول.

ساروخانی، باقر. (۱۳۸۵ش)، جامعه شناسی ارتباطات، تهران: اطلاعات، هفتم.

شایان مهر، علیرضا. (۱۳۷۹ش)، دایرةالمعارف تطبیقی علوم اجتماعی، تهران: کیهان، اول.

شرتونی، سعید. (۱۴۱۶ق)، أقرب الموارد فی فصیح العربیة والشوارد، تهران، دارالأسوة للطباعة و النشر التابعة لمنظمة الأوقاف و الشؤون الخیریة، اول.

ستوده، هدایت الله (۱۳۸۳)، آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات). تهران: آوای نور: یازدهم: اول.

سجاد، علی بن حسین(ع)، (۱۳۹۰ش)، صحیفه سجادیه، ترجمه: محمد مهدی رضایی، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها، نشر معارف، اول.

شفیعی سروستانی، ابراهیم. (۱۳۹۰ش)، زن نظام سلطه و رسانه ها، قم: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهش های اسلامی، اول.

طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۳۸۹ش)، المیزان فی تفسیر القرآن، تهران: دارالکتب الإسلامیة، الطبعة الثانية.

طبرسی، شیخ ابوعلی فضل بن حسن. (۱۳۸۲ش)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تحقیق: شیخ ابوالحسن الشعرانی، تهران، کتابفروشی اسلامیة، الطبعة الثالثة، اول.

عزازی، شهلا. (۱۳۸۵ش)، جامعه شناسی خانواده: با تاکید بر نقش ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر تهران: مطالعات زنان، اول.

علا سوند، فریبا (۱۳۹۰ش). زن در اسلام، قم: حوزه علمیه قم مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران هاجر، اول.

غلامی، علی (۱۳۹۱ش)، مسأله حجاب در بُعد اسلامی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، اول.

فائزی، علی. (۱۳۷۷ش)، مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، تهران: مسعی، اول.

فتحعلی، محمود و دیگران. (۱۳۹۱ش)، فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، زیر نظر: علامه محمد تقی صباح یزدی، قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی(ره)، اول.

فراهیدی، خلیل بن أحمد. (۱۴۱۴ق)، ترتیب کتاب العین، تحقیق: مهدی المخزومی و ابراهیم السامرائی، تصحیح أسعد الطیب، قم: انتشارات أسوه، الطبعة الأولى.

قاضی، فاطمه. (۱۳۸۴ش)، حجاب دختران: حجاب اسلامی و بهداشت روان، قم: گلستان ادب، اول.

قدوسی زاده، حسن (۱۳۷۸)، نکته‌های ناب: ویژگی فرهنگ و تمدن غربی نگرش اسلام و غرب نسبت به زن نگرش اسلام و غرب نسبت به خانواده، قم: دفتر نشر معارف، پنجم.
کرم الهی، نعمت‌الله (۱۳۹۰ش)، اینترنت و دین‌داری، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، اول

گوستاو، کارل و یونگ. (۱۳۵۴ش). روان‌شناسی و دین، ترجمه فؤاد روحانی، تهران: امیرکبیر، اول.

مجلسی، شیخ محمد باقر بن محمد تقی. (۱۳۸۸ش)، بحار الأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار، تهران: انتشارات اسلامیة، اول.

محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۶۲ش)، میزان الحکمه، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، اول.

مریجی، شمس‌الله. (۱۳۸۷ش)، عوامل موثر در انحراف از ارزشها، قم: عقل، اول.

مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۹۱ش)، تهاجم فرهنگی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، اول.

مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۷ش)، تفسیر نمونه، قم: انتشارات جامعه مدرسین قم، اول.

نصری، عبدالله. (۱۳۸۶ش)، فلسفه آفرینش، قم: نشر معارف، اول.

نوری مطلق، حسین بن محمد تقی بن علی بن محمد. (۱۴۰۸ق)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل‌البتیت لإحياء التراث العربیة، اول.

(ب) - مقاله:

۴۴. آزاد ارمکی تقی، چاوشیان حسن، «بدن به مثابه رسانه هویت»، جامعه‌شناسی ایران، ش ۴:

۱۳۸۱ش

(ج) - منبع انگلیسی:

45. Hornby AS. Oxford advanced learner's dictionary. 4th ed. London: oxford university press; 1989

 [10.22034/rjcis.2025.11817](https://doi.org/10.22034/rjcis.2025.11817)

 [10.22034/rjcis.2025.11817](https://doi.org/10.22034/rjcis.2025.11817)